

Pusztai Ilona

„A világdrama megy tovább”

„...sem okosabb, sem ostobább” – folytatódik a fenti idézet Spiró György 1988-as *Ahogy tesszük* című dalművéből, aki ezen történelem-felfogás jegyében tett kísérletet közelmúltunk, ha nem is világ-, de magyar drámájának megalkotására.

Spiró György egyike a mai magyar drámairodalom legnépszerűbb szerzőinek. Első színpadi sikerét *Az ikszek* című regényéből készült darabjával, *Az imposztorral* aratta. Majd következtek a társadalmi drámák: *Csirkefej*, *Kvartett*, *Honderú*, *Koccanás*, amelyek máig kedvelt repertoárdarabok. A *Shakespeare szerepösszevonásai* című tanulmánya szintéziseként született a királydrámák mintájára az Árpád-ház Könyves Kálmán és Vak Béla koráról. Legújabb műve, a *Sajnálatos események: Két tragédia közjátékkal Kádárról* a szocialista párt elitjében játszódó, a shakespeare-i királydráma műfaját új közegbe helyező darab. Nem Spiró az első, aki Kádárban shakespeare-i formátumú tragikus hőst lát. 2006-ban Kornis Mihály *Kádár János utolsó beszéde* címmel írt monodrámát a főtítkár 1989-es utolsó, zárt ülésen elhangzó felszólalásának szövegét felhasználva. A már beteg, zavart tudatú, lelkiismeret-furdalás gyötörte ember gyónása volt ez a beszéd. Benne a megvallott bűnök sora: az oroszokkal való tárgyalás, Nagy Imre elítélésének és kivégzésének igaz története, amelyről mindaddig mélyen hallgatott ő is, a környezete is. Spiró viszont nagy ívű történelmi tablót komponált Kádár sorsából: két drámában és egy középük ékelt közjátékban mutatja be a kort és hőstét.

A megírás sorrendjében a kötet második darabja, az '56-ról szóló *Sajnálatos események* készült el előbb. A cím a forradalomnak a nyilvános közbeszédben meghonosodott megnevezésére utal. A „sajnálatos események” kifejezés egyszerre jelenthette az '56-os történésekkel való azonosulást, illetve annak elítélését, attól függően, hogy a beszélgetőpartner politikai világgépéhez melyik értelmezés illett. Bár a dráma központi konfliktusa Kádár János és Nagy Imre között zajlik, a cselekmény túlmutat '56-on, és végigível Kádár életén, sőt a halála utáni éveken is. '56 eszméinek továbbélése vezetett a reformközgazdászok kidolgozta új gazdasági mechanizmus rövid életű sikeréhez. Ahogy gyors bukásához szorosan hozzájárult az orosz vezetés '68-as prágai tavasz miatti aggodalma. A moszkovita és a reformista erők párharcának lett áldozata Péter György (Pikler György) közgazdász, a KSH elnöke, illetve Erdélyi Károly, Kádár orosz tolmácsa és sokáig legfőbb bizalmasa. Majd Spirónál is megidéződik egy jelenet erejéig az a bizonyos utolsó beszéd, de erősen rövidítve, és az önfelmentést szinte csak a Rákosi-korszak, a koncepciók perek kapcsán hangsúlyozva. Végül a darab zárzata átfordul fekete humorral átítatott szatírába. Komédiába illő jelenet, amint a főtitkár kései hívei – egyedülként a darab folyamán, akik tisztán, érdek nélkül hisznek az eszmében – ellopják a temetőből egykori vezetőjük holttestét, hogy majd klónozva újrászülethessen, és a párt élére állva győzelemre vezesse a kommunista mozgalmat. 2007. május 1-jén tényleg eltűnt Kádár János teteme és a felesége hamvait tartalmazó urna. De a valóság könyörtelenebb volt a spirói fikciónál. Az elkövetők a Kárpátia zenekar *Neveket akarok hallani* című dalának egy sorát írták fel a mauzóleumra: „*Gyilkos és áruló szent földben nem nyugodhat.*” Csermanek János és Tamáska Mária feltámadásának esélye ezáltal tehát örökre elveszett.

A kötet első darabja, a *Főtitkárok*, bár előzménye a *Sajnálatos eseményeknek*, mégis később íródott. Ez lényegesen rövidebb időt foglal magában. A dráma 1946 nyarától Rákosiék amerikai látogatásával indul. Az utazás diplomáciai sikere tette lehetővé a forint bevezetését, ezzel az ország gazdasági stabilitásának megterem-

tését, magával hozva a kommunista hatalomátvételt. Ugyanakkor ezzel a látogatással a hidegháború előszeleként Rákosiék magukra is vonták az Egyesült Államokhoz egyre ellenségesebben viszonyuló Sztálin haragját, amely így a szovjet mintájú koncepciók perек másolási kényszeréhez vezetett. Így sodródik bele 1949-ben Kádár János belügyminiszterként a Rajk-perbe, mint „hóhér”, majd 1951-ben őt is elnyeli Rákosi börtöne. A darab Kádár 1954-es kiszabadulásával zárul, mikor is első útja Rákosihoz vezet. Kádár már a szegedi Csillagban nagy csodálója Rákosinak, a több nyelvet beszélő, művelt világfinak, a moszkvai pártvezetés bizalmát élvező régi kommunistának. A Rákosi iránt érzett szolgálai alázattól és kisebbségi érzéstől még az elszennvedett kínzások és megaláztatások után sem tudott szabadulni. Ezen a kihallgatáson is, ahogy a Rajk-per során, majd a börtönben, inkább egy folyamatosan rettegő, a túlélésért minden parancsot teljesíteni kész szürke kisembert látunk, semmint egy nagy politikust, shakespeare-i hőst.

A két darab közé átvezetésnek szánt rövidke *Brioni közjáték* a szovjet főtitkár, Hruscsov és a jugoszláv elnök, Tito különalkuja, amely során döntöttek Magyarország, valamint Nagy Imre és Kádár sorsáról, új megvilágításba helyezve a forradalom leverése utáni magyar politikai közállapotokat.

Bár a kötet alcíme szerint *két tragédia közjátékkal Kádárról*, és maga Kádár mindkét darabban hangsúlyosan jelen van, mégis önfelmentő, szervilis figurája eltörpül a *Főtitkárokban* a velejéig cinikus, a környezetét gátlástalanul manipuláló Rákosi vagy a fanatikusan hívő, megtörhetetlen Rajk, a *Sajnálatos eseményekben* pedig az egykori bűnein felülemelkedni képes, az eszméért mártírhalált vállaló Nagy Imre mellett. Maga Spiró mondja egy interjúban hőséről, hogy Kádár kommunistaként egy olyan módosult tudatállapotban élt, egy olyan vallásban, ahol Isten helyén a Párt állt, amelynek mindig igaza van. Sok minden bűnnek minősült, amit a Párt követelt tőle, de felmentést is adhatott szinte bármire. Így Kornis darabjával szemben Spirónál Kádárból nem lesz királydrámába illő tragikus hős, aki egy szent cél érdekében vált gyilkossá, amikor Nagy Imre kivégzésével élete főbűnét követi

el. Tudjuk, a királydrámák közül azok maradtak máig színpadképesek, amelyekben Shakespeare-nek sikerült megteremtenie egy markáns drámai hőst és behelyezni őt egy sűrű szövésű konfliktushálóba. Spirónál viszont – főként a *Sajnálatos eseményekben* – a túlzottan epizáló dramaturgia miatt elsikkadnak a konfliktusok. Kádár tetteinek mozgatórugói is leginkább a környezete (felesége, tolmácsa) elbeszéléseiből bontakoznak ki. Spiró is érzékeli, hogy a műveinek előadása jelen formájukban nehézségekbe ütközik, csak dokumentarista könyvdrámákként izgalmas olvasmányok. Pedig van két igazán erős, drámai, kibontásra érdemes pillanata mindkét darabnak: az egyik a már idézett 1954-es Rákosi–Kádár találkozás, a másik Tamáska Mária indulatos kirohanása férje ellen, akit 1956. november 7-én a forradalom elárulásával vádol. Nem véletlen, hogy Kornis a férj mellett a feleség alakjának is szentelt egy monodramát *Kádárné balladája* címmel.

Nehezíti a megértést, hogy főleg a *Sajnálatos eseményekben* sok olyan szereplő, illetve esemény kap helyet, amelyek mára már alig ismertek a szélesebb nagyközönség, főleg a fiatalabb korosztály számára. Ezért nagy segítséget nyújtanak a kötet végéhez csatolt rövid életrajzi jegyzetek.

Bár Spiró György nyilatkozata szerint Kádár figuráját regényhősként nem tudja elképzelni, mégis ilyen nagy ívű történelmi tablón elhelyezve a politikus jellemvonásai regényformában árnyaltabban tudtak volna kibontakozni. Spiró munkásságát ismerve ezért nem lenne számomra meglepő a téma újbóli epikus feldolgozása. Addig is minden hiányosságuk ellenére ezek a jegyzőkönyvek, emlékiratokra, naplókra épülő tényfeltárási dokumentumdrámák izgalmas és sok új információt nyújtó olvasmányok lehetnek a közelmúltunk történelme iránt érdeklődő olvasók számára.